

A közérthető fogalmazás jelentősége a digitális szerződések esetében

Sárközy Tamás egy 2016-os tanulmányában úgy jellemezte az érthető jogalkotás és a pontos jogi fogalmazás kérdéskörét, hogy az viszonylag elhanyagolt terület a jogtudományokban.^[1] Néhány elszigetelt egyetemi kutatástól eltekintve akkoriban e téma vizsgálata nem volt népszerű a jogászok körében. A helyzet azóta szerencsére már változott, és e kiadvány korábbi lapszámaiban is olvashattunk a jog közérthetőségi és etikai követelményéről elemző írást. A Jog–Állam–Politika Műhely rovatának tanulmányai a közérthetőség problémáját és szaknyelvi kihívásait értelmezik. E kötet tanulmányainak szerzői jogászok, lektorok, nyelvészek, jogi fordítók. Eltérő nézőpontjukban mégis közös a közérthetőség igénye és elvárt minimuma, amely nemcsak a jogi tartalom célhoz kötött érvényesülését segíti elő és a nyelvi közvetítést könnyíti, hanem a végfelhasználó – legyen szó fogyasztóról vagy a közigazgatási ügy ügyféléről – elégedettségét is okozza.

Jogi tartalmak létrehozása és azok használhatósága (érvényesülése) esetében a közérthetőség kulcskérdés. De milyen a közérthető szöveg? Milyen az érthető szerződés és az elérhető és követhető fogyasztói tájékoztató? Ha a vállalkozások alapvető – kötelmi jogi és fogyasztóvédelmi jogi – kötelezettsége, hogy a fogyasztó számára átlátható, világos és érthető megfogalmazással éljen, milyen mércével mérhető vajon e kötelezettség teljesülése? A hipotetikus szerződési akarat és a ténylegesen létrejött szerződésben a szerződő felek akarata a jogtudomány által vizsgált összefüggés. A devizaalapú sablonizált hitelszerződések jogi háttéréről és a tisztességtelen általános szerződési feltételek érvénytelenségi kontrolljáról számos tanulmány, elemzés született a gazdasági és társadalmi válságok hatására az elmúlt években. E körben nemcsak a szerződések elfogadása, hanem azok szövegének érthetősége is a bírósági joggyakorlat fókuszába került, nem véletlenül. Napjainkban a közérthetőség etikájának jelentőségéről beszélhetünk a jogalkotásban és az online is elérhető sablonizált szerződési feltételekben, melyek a digitalizációval átszótt hétköznapok még hibrid világát jellemzik. Olyannyira, hogy ha valamely szerződéses tartalom értelmezése során vita merül fel a felek között annak tényleges tartalmát illetően, akkor a fogyasztóra kedvezőbb értelmezést kell alapul venni minden esetben.

[1] Sárközy Tamás (2016): Civiljogi kodifikáció és a nyelv. In: *A pontos fogalmazás művésze*. Magyar Nyelvstratégiai Intézet, Budapest.

A fogyasztói szerződések érthetőségével foglalkozik Gellén Klára alapos elemzése, amely kitér az általános szerződési feltételek kialakításának joghatást kiváltó vagy akadályozó következményeire is. Horváth Péter lektor szerint ugyanakkor a közérthető, azaz mindenki számára világos szakszöveg valószínűleg nem is létezhet. A jog érvényesülése is gyakran hivatali tájékoztatókból, utasításokból, útmutatókból, nyilatkozatokból, közleményekből és szabályzatokból ered, és ezért is szükséges, hogy e jogi tartalmak – melyek gyakran a digitális térben is elérhetőek a böngésző olvasók számára – érthetően, világosan, jól fogyasztható formában készüljenek el. Hiszen csak így biztosítható a jog érvényesülése, a jogi tartalom egyértelműsége, világossága.

Szoták Szilvia nyelvészeti megközelítése szükségesnek tartja annak ismeretét, hogy mely történelmi korszakban, milyen társadalmi rétegnek szánunk egy jogi tartalmat, mekkora műveltségi szintről és milyen biztonsági, egzisztenciális stabilitásból néz rá egy polgár, egy fogyasztó a megértendő jogi tartalomra. Kihez írja a törvényt a jogalkotó? Kihez szóljon egy helyi rendelet? A közérthetőséggel kapcsolatos nehézségek ugyanis nem pusztán abból adódnak, hogy a jogászok szaknyelvi regiszterét a társadalom jelentős része nem érti meg könnyen, hanem a hátrányos helyzetű embereknél a számukra érthetetlen jogi szöveg további hátrányokhoz vezet(het). Ebben az esetben vajon elvárhatjuk-e tőlük, hogy amennyiben a megértés eleve kudarca van ítélve, betartsák a rá vonatkozó szabályokat, esetleg eleget tegyenek egy felszólításnak, vagy befizessék a rájuk kirótt büntetést? A társadalmi és technikai fejlődés következtében a társadalmi különbségek nem szűntek meg, csak a különbségeket befolyásoló tényezők alakultak át. És a közérthetőségről még magyar-magyar nyelvi kontextusban is beszélhetünk.

Németh Gabriella általános szerződési feltételek normahatásait és a közérthetőség összefüggéseit bemutató írása rávilágít, hogy az e-kereskedelem és az online marketing interneten zajló térhódításával a sablonizált és automatizálható értékesítési megoldások alkalmazása egyre nő, amelynek végén az e-szerződés beklikkelése valósul meg. A kötelmi jogot ma már jellemzik az egyre sztenderdizáltabb jogi tartalmakat hordozó elektronikusan megköthető szerződések, melyek azonban nemcsak szükségszerű, hanem olykor szükségtelen mértékű normahatással is bírnak. Különös jelenség, hogy az interneten beklikkelt szerződéseket a fogyasztók gyakran el sem olvassák, mégis elfogadják. Azok a hatások, melyek akadályozzák egy ügyfél vagy egy fogyasztó tájékozódását, növelik bizonytalanságát, rontják annak jogügyletbeli pozícióját, vagy elveszik kedvét a szerződés áttanulmányozásától, nem kívánatosak. Ezek egy része magából a jogi szöveg tartalmából, egy másik része a közvetítő közegből (pl. internet), vagy a jogi szöveget hordozó szöveg stílusából is adódhat. Bármelyiket érdemes megváltoztatni, így a jog iránti elégedettség érzése nőhet a jogfogyasztói (érintetti) oldalon, akár a digitális térben. Hettinger Sándor fordító kiemeli azt is, hogy a közérthetőség követelményének érvényesülése érdekében olykor különböző lexikai és grammatikai átváltást kell választani a jogi tartalom, a szerződéses jogok és kötelezettségek megőrzése érdekében az ÁSZF-ek magyarra fordításakor.

A jog érvényesülését hátráltató normahatás kiküszöbölése etikai kötelesség a jogi tartalmakkal magyar vagy idegen nyelven tevékenykedő jogalkotók, jogalkalmazók, jogi fordítók és jogfogyasztók részére. A jogi norma megalkotójának – legyen szó jogszabályt alkotó vagy szerződéses normát készítő jogászról – 21. századi dilemmája egy rendkívüli komplexitásból fakad. A jogi norma eredendően is speciális, ezért a szakzsargonot nem értik a szakmán kívüliek. Emellett az internet, mint közvetítő közeg is olvasást és megértést torzító hatással bír. Ráadásul a társadalmi rétegződés és az elszegényedés is a magasabb szintű és erősen megszerkesztett szövegek iránti érthetlenséget erősíti, miközben a digitális eszközöket használó fogyasztók – akkor is, ha magasabb műveltségű vásárlókról beszélünk – az elektronikus szerződéskötéskor alacsony kedvvel töltenek időt a webáruház általános szerződési feltételeinek megértésével. E körülmények egyúttállása elkerülhetetlenné teszi az arra a kérdésre adható válasz mielőbbi megkeresését, hogy vajon e folyamat hová vezet a jogi normát tartalmazó szakszövegek tekintetében? Szükségtelessé válik a jogi szakzsargon? Vagy ez megmarad a jogtudománynak, és a laikusok irányába önálló magyarról magyarra történő „közérthető” fordítás lesz szükséges, hogy így működhessen a jogállam? Ezt vajon ki végezze? Jogi diploma és jogi képzettség nélküli nyelvészek, vagy jogászok és jogi szakfordítók, esetleg laikusok, a jogászokkal együttműködésben? 2016 óta az ENSZ döntése következtében alapjoggá vált az internethez való hozzáférés. A jog érvényesülése szempontjából legalább ilyen alapvető szükséglet a közérthető jogi tartalmak elérhetővé tétele mindenki (és minden állam) számára, közvetítő közegetől és társadalmi státusztól, vagyoni helyzetétől függetlenül, a világ valamennyi nyelvén. Első lépésként talán ezért is érdemes a jogalkotónak és a jogi képzést nyújtóknak az új, érthetlenséget is okozó szövegértési kihívásokkal hosszú távon foglalkozniuk.

Németh Gabriella

